

4. Kononko, O.L. (1998). *Socialjno-emocijnyj rozvytok osobystosti [Socio-emotional development of personality]*. Kyiv : Osvita, 255 p. [in Ukrainian].
5. Kononko, O. (2017). Najgholovnishe «poghoda» vdoma, abo jak sformuvaty emocijnu spryjnjatlyvistj i chutlyvistj [Naygolovniche «weather» at home, but as a form of emotsotsynu spryynylivlist and kutlivist]. *Vykhovatelj-metodyst doshkiljnogho zakladu – Advocate methodologist of preschool mortgage*, 5, 32–40. [in Ukrainian].
6. Kucherenko, Zh. (2016). Emocijnyj intelekt doshkilnykiv: shljakhy rozvytku [Emoticon ntelekt doshkilnikiv: hatches]. *Vykhovatelj-metodyst doshkiljnogho zakladu – Advocate Methodist Preschool*, 7, 54–60. [in Ukrainian].
7. Maksymenko S.D. (2006). *Gheneza zdijsnennja osobystosti. [Genesis of personality realization]*. Kyiv : Vyd-vo TOV «KMM», 240 p. [in Ukrainian].
8. Ejdemyller, E.Gh. (2002). *Psykhologhyja y psykhoterapyja semjy. [Family Psychology and Psychotherapy]*. St. Petersburg : Pyter, 656 p. [in Russian].

УДК 159.953.5-057.874*1кл.

ВПЛИВ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПЕРШОКЛАСНИКІВ НА ЇХНЮ УСПІШНІСТЬ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дорошенко М. І.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Бердянського державного педагогічного університету

[orcid.org/ 0000-0003-2831-5285](https://orcid.org/0000-0003-2831-5285)

У статті розглянуті розумові здібності першокласника як предмет наукового аналізу. Проаналізовано взаємозв'язок розумових здібностей і навчальної діяльності учнів перших класів.

Розроблено методичку, процедуру дослідження й інтерпретацію результатів, запропоновано система вправ з розвитку розумових здібностей першокласників.

Ключові слова: *першокласники, розумові здібності, навчальна діяльність, успішність.*

Дорошенко М.И. Влияние умственных способностей первоклассников на их успешность в учебной деятельности.

В статье рассмотрены умственные способности первоклассника как предмет научного анализа. Проанализирована взаимосвязь умственных способностей и учебной деятельности учащихся первых классов.

Разработана методика, процедура исследования и интерпретация результатов, система упражнений развития умственных способностей первоклассников.

Ключевые слова: *первоклассники, умственные способности, учебная деятельность, успешность.*

Doroshenko M.I. The Influence of the Mental Abilities of the First-form's Pupils on their success within the educational activity.

The article reveals the mental abilities of the first-form's pupil as the subject of the scientific analysis. It was analyzed the interconnection of the mental abilities and the educational activity of the pupils of the first form. It was developed the method, procedure of the research and the interpretation of the results; it is proposed the system of exercises and tasks oriented on the development of the mental abilities of the pupils of the first form.

Key words: *pupils of the first form, mental abilities, educational activity, successfulness.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема розвитку розумових здібностей та впливу їх на формування інтелекту була й залишається в центрі уваги науковців, педагогів, вчителів-практиків. Вона широко висвітлюється в наукових працях Б.М. Теплова, Я.А. Пономарьова, В. Штерна, які намагаються визначити грані інтелекту. Надзвичайно цікавими є наукові праці М.О. Холодної та Р. Стерберга, у яких розкриваються властивості інтелекту людини.

Проблема впливу розумових здібностей першокласників на навчальну діяльність останнім часом набула особливої актуальності, оскільки стала

очевидною необхідності глибокого і свідомого осмислення значної кількості інформаційних джерел. З цією проблемою також тісно пов'язано питання про підвищення активності, самостійності й міцності засвоєння прочитаного матеріалу учнями, тому що тільки на цій основі можуть вироблятися стійкі та міцні знання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Здібності людини, різні їх типи і ступені, належать до найважливіших і найскладніших проблем психології. Однак наукова розробка питання про здібності першокласників ще вкрай недостатня, тому в психології не існує єдиного визначення здібностей.

За Б.М. Тепловим, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої.

С.Л. Рубінштейн розуміє під здібностями придатність до певної діяльності. Здібність – це готовність індивіда до виконання якої-небудь дії; придатність – наявний потенціал для виконання будь-якої діяльності чи можливість досягти певного рівня розвитку здібності.

Найбільш характерна риса початку періоду молодшого школяра, на думку В.В. Давидова, полягає в тому, що дошкільник стає школярем. Якості дошкільного і шкільного дитинства «уживаються» в поведінці та свідомості дитини у вигляді складних і суперечливих поєднань. Як і в будь-який перехідний стан, вік першокласників років багатий на приховані можливості розвитку, що важливо своєчасно відчувати й підтримувати; розвивати в учнів пізнавальну активність, мислення, пам'ять, увагу, які є складниками розумових здібностей. Щоб успішно здійснювати навчальну діяльність, необхідно навчитися не тільки бачити в явищах те, що лежить на поверхні, але й робити логічні висновки.

Тому ми робимо висновок, що розумові здібності тісно пов'язані з навчальною діяльністю молодших школярів.

Розумові здібності, на думку М.О. Холодної є інструментом, за допомогою якого людина самопрограмує власну поведінку й діяльність, а рівень розвитку розумових здібностей є найважливішою її характеристикою.

Для розробки програми розвитку дитини потрібно знати реальний рівень її розумових здібностей, тобто визначення особливостей розвитку розумових здібностей дитини є обов'язковою умовою пошуку методичних шляхів забезпечення освітнього процесу.

Якісною характеристикою розумових здібностей є результативність використання знань, оригінальність алгоритмізації процесу досягнення результату, творчість як встановлення нетрадиційних зв'язків понять, образів.

Складником розумових здібностей виступає й досвід. Існує декілька позицій щодо процесу навчання, результатом якого є набування досвіду дитиною:

1. Діти набувають досвід, коли їм демонструють процедуру якоїсь дії, чи роботи.

2. Досвід формується, якщо дитині відомі всі складники операції та їх послідовність, а також надаються інструкції щодо виконання кожної операції, їх послідовного «збирання» в алгоритм діяльності.

3. Необхідність попередньої психологічної готовності до виконання роботи, акцент на її осмисленні роботи, створенні умов для виникнення потреби в її здійсненні. Психологами закладено тривкий теоретичний і методологічний фундамент досліджень загальних і спеціальних здібностей, отриманий багатий фактичний матеріал, надана його змістовна інтерпретація, однак менш інтенсивно розробляються власне діагностичні методи.

При вивченні здібностей використовується цілий набір різноманітних методів: спостереження, експеримент, аналіз продуктів діяльності тощо, але за формальними критеріями ці методи, як правило, не доведені до рівня вимог психодіагностики потреба в яких відчувається все більш гостро у

зв'язку з необхідністю використання психологічних знань у різноманітних галузях практики, зокрема в роботі психологічної служби шкіл.

Відомо, що в разі прихованої обдарованості молодший шкільний вік не завжди є показовим для прояву здібностей. Найчастіше інтелектуальні та творчі можливості таких учнів виявляються дещо пізніше – у період статевого дозрівання, коли відбувається якісна модифікація мислення дитини та кількісні зміни у сфері інтелектуальної обробки інформації, тому важливим є вивчення розумових можливостей кожного учня саме в період молодшого шкільного віку.

Мета статті: проаналізувати процес формування розумових вмінь і навичок першокласників; провести дослідження здібностей першокласників за допомогою спеціальної системи вправ, яка впливає на їх розвиток.

Виклад основного матеріалу статті. Аналізуючи проблеми й недоліки шкільного навчання щодо розвитку дітей, яких відрізняє високий пізнавальний інтерес, творчий, оригінальний підхід до вирішення навчальних завдань й пошуковий характер діяльності, нами було зроблено спробу дослідити психологічні особливості розвитку розумових здібностей таких учнів, що допоможе в організації навчальної діяльності молодших школярів і надасть можливість для повного і всебічного задоволення їх пізнавальної потреби.

Змістовна інформація про рівень розумового розвитку школяра, його індивідуальні особливості пізнавальної діяльності, якості розуму необхідні педагогу та психологу:

- добору завдань, що найбільш ефективно впливають на розумову діяльність;
- впливу на особистість учня через індивідуалізовану оцінну діяльність;
- діагностику рівня сформованості теоретичного аналізу та внутрішнього плану дій у молодших школярів, здатність діяти розумно.

Експеримент проводився на базі Бердянської школі I-III ступенів №3 в 1-а – експериментальний клас, 1-б контрольний клас. В експерименті брало участь 60 учнів.

Порядок проведення експерименту: тестові завдання виконувались індивідуально для з'ясування причин помилок дитини і процесу її міркувань за допомогою додаткових запитань, які зачитувались вголос експериментатором.

На цьому етапі було поставлено такі завдання:

1. Визначити рівень розвитку розумових здібностей учнів.
2. Простежити відмінності між результатами застосованої методики й успішністю дітей.

Для вирішення поставлених завдань ми використали «Тести розумових здібностей для 1 класу» В.В. Тарасун.

Комплекс поділяється на дві частини: лінгвістичну (мовну), що включає 8 завдань, і математичну - 4 завдання.

Завдання в лінгвістичній частині тесту були дібрані таким чином, щоб забезпечити достатньо повну оцінку стану тих розумових здібностей, які зумовлюють успішність засвоєння школярами читання й письма.

Завданням другої частини було визначення рівня розвитку в першокласників тих математичних здібностей, які стануть основою подальшого засвоєння ними компетентностей з математики. Як відомо, у цьому віці діти опановують різні види рахункової діяльності (рахунок, обчислення та дії рахункового програмування). Ці дії ґрунтуються на активізації відповідних здібностей: сприйняття й розрізнення чисел, утримання в пам'яті й відтворення цифрових рядів і числових відношень, читання й написання цифр, об'єднання окремих елементів предметів у просторову групу тощо.

Кожне завдання оцінювалось за п'ятибальною шкалою. Максимальна можлива оцінка по всьому тестовому комплексу складала 60 балів. За

фактичний результат береться сума балів, набраних по обох частинах комплексу (Таблиця 1).

Таблиця 1

<i>Вища і нижча межа суми відповідей</i>	<i>Назва рівня</i>
60-48	Високий
47-35	Достатній
34-22	Середній
21-12	Низький

У результаті визначався загальний рівень розвитку розумових здібностей учня (високий, достатній, середній, низький).

Експеримент засвідчив, що в контрольному класі високий (В) рівень розумових здібностей мають – 30% учнів, достатній (Д) – 40%, середній (С) – 20% і низький (Н) – 10%. (Рисунок 1).

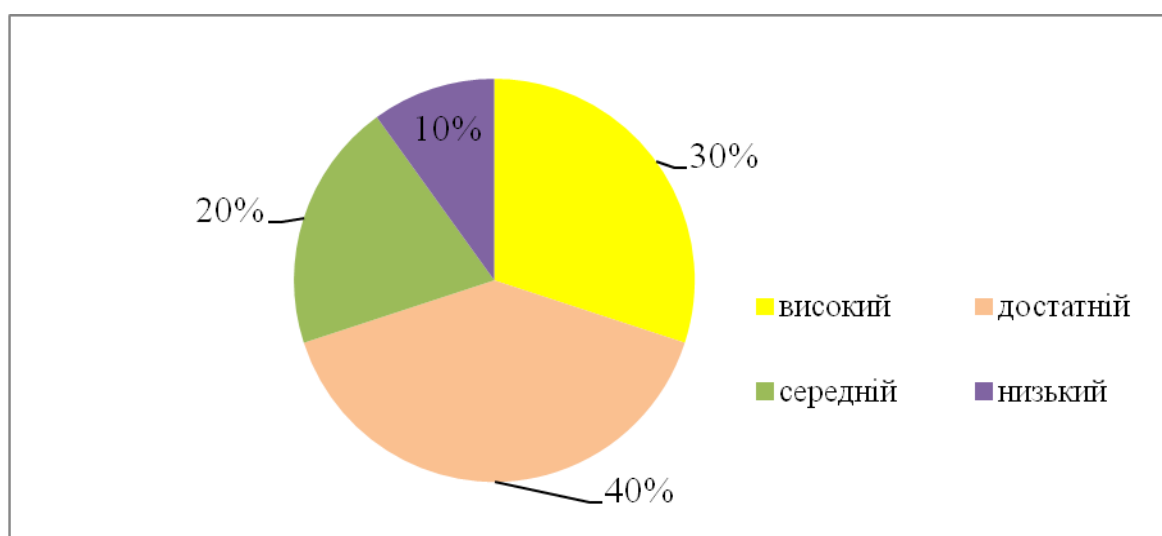

Рисунок 1. Відсоткове співвідношення рівнів розвитку розумових здібностей першокласників

Аналізуючи результати навчальної діяльності першокласників, ми показали зв'язок між рівнем розумових здібностей і рівнем навчальної діяльності. (Рисунок 2).

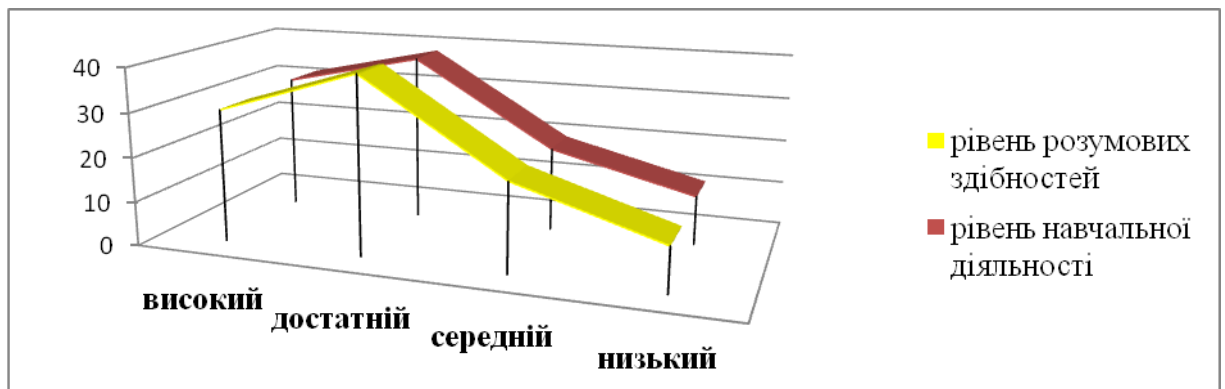

Рисунок 2. *Зв'язок рівня розумових здібностей і рівня навчальної діяльності*

На основі цього ми сформулювали прогноз, що підвищення рівня розумових здібностей сприятиме підвищенню рівня навчальної діяльності де критерієм є успішність.

Навчання для першокласника – значима діяльність. У школі він набуває не тільки нових компетентностей, а й певний соціальний статус, який повинен стати рушійною силою подальшого навчання і розвитку.

Цілісний розвиток розумових здібностей у молодшому шкільному віці відбувається за такими напрямками:

1) засвоєння й активне використання мовлення як засобу мислення. Цей напрям пов'язаний із розвитком мовлення дітей, активним його використанням у процесі розв'язування різноманітних завдань. Важливо навчити їх роздумувати вголос, словесно відтворювати думки й вербалізувати процес та отриманий результат розв'язування задач і виконання вправ;

2) поєднання і взаємозбагачення всіх видів мислення: наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного. З цією метою дітям пропонують завдання, для розв'язування яких необхідні одночасно і практичні дії, і вміння оперувати образами, поняттями, висловлювати судження на рівні абстракцій.

Підвищення рівня теоретичних знань і включення необхідних термінів у навчальну діяльність учнів, починаючи з 1 класу, складають одну з

основних умов, що забезпечують успішність розвитку логічного мислення дітей.

Зважаючи на викладену вище специфіку навчальної діяльності першокласника, ми розробили експериментальну систему вправ, спрямовану на формування й розвиток розумових здібностей.

Цілі створення експериментальної системи вправ:

1. Формування психічних якостей (уваги, спостережливості, кмітливості, пам'яті, швидкості реакції, активності рухливості розумових процесів), що забезпечують успішність в оволодінні знаннями.
2. Зняття інтелектуальної напруги, втоплення, викликаного важкою для першокласників розумовою діяльністю.
3. Розширення пасивного й активізації активного словника.
4. Урізноманітнення навчальної діяльності.
5. Активація уваги на уроці.
6. Розвиток пізнавальної активності, підтримка інтересу до процесу здобуття знань.

У психології вправами називають багаторазове виконання певних дій або видів діяльності, що мають на меті їх освоєння, що супроводжується свідомим контролем і коригуванням (В.А. Крутецький).

У цьому визначенні підкреслюється цілеспрямованість вправ, які здійснюються на основі розуміння учнями виконуваних дій і ретельно продуманого керівництва.

У визначенні психологічних умов ми виходимо при конструюванні системи вправ з того, що:

- її розробка повинна бути частиною загального освітнього процесу, спрямованого на розумовий розвиток першокласників;
- ми припустили, що підвищення ефективності розумових дій може бути здійснена на основі використання спеціально розробленої системи ігор і вправ, спрямованої на формування способів розумової діяльності першокласника;

- формування учбових умінь у першокласників – завдання шкільної освіти;
- формування здатності встановлювати зв'язки між предметами та явищами, розвиток мимовільної уваги, оперативної пам'яті, концентрація уваги, формування чіткості мислення, уміння фіксувати суттєве, здібності оперувати словами – найголовніші процеси формування інтелектуальної діяльності.

Оскільки 1 клас є початковим ступенем освіти, то навчання на цьому етапі повинно працювати на спільні цілі початкової ланки і, в той же час, вирішувати специфічні завдання, які відповідають саме цьому періоду навчання.

Як стверджують дослідники основна мета першокласника – всебічна й повна підготовка дітей до навчання в наступних класах, що вимагає формування нового типу діяльності – навчання. Тому зміст освіти в 1 класі, як і у всій початковій школі, характеризує знання, уміння, навички, елементи соціального досвіду (знання, уявлення про природу, суспільство, норми моральної поведінки, оціночні судження), способи діяльності (предметні й загальноосвітні).

До відбору експериментальної системи вправ нами було висунуто ряд вимог:

1. Вправи мають бути частиною освітнього процесу і проводитися в один й режимних моментів (на прогулянці, у хвилини відпочинку, у групі продовженого дня).
2. Вправи мають бути живими й цікавими для першокласника, тому в них мають бути елементи стимуляції, заохочення, змагання.
3. У вправах необхідно домагатися активної мовленнєвої участі всіх дітей.
4. Вправи повинні проводитися в неквапливому темпі, щоб дитина мала можливість зрозуміти завдання, усвідомлено виправити помилку, а експериментатор (за необхідності) міг допомогти йому.

5. Вправи не мають бути тривалішими за 10-15 хвилин.
6. Вправи повинні мати цілеспрямований характер.
7. Вправи добиралися з тем, близьких дитям.
8. Вправи проводилися в різних формах організації (індивідуальні, групові, колективні).

У відборі учбового змісту для конструювання системи вправ враховано: пізнавальну, виховну й емоційну цінність матеріалу; його взаємозв'язок з раніше засвоєним; можливість варіації вправ (за видами, способами підстановки завдань, повторюваністю); імовірність створення бази для переходу в зону найближчого розвитку дитини в його мовленнєвої діяльності.

При конструюванні системи вправ на підвищення розумових здібностей першокласників нами були використані такі джерела: А.З. Зак «Развитие интеллектуальных способностей у детей 6-7 лет», О.Я. Савченко «Розвивай свої здібності: Навчальний посібник для молодших школярів».

Засвоєння знань – складний освітній процес. Виходячи з аналізу його природи, в ньому виділені наступні основні дидактичні компоненти: сприйняття й розуміння; запам'ятовування; застосування, узагальнення й систематизація знань. Як стверджує Г.С. Костюк, усі компоненти тісно між собою взаємозв'язані.

У процесі дослідження ми визначили рівень розвитку розумових здібностей та продіагностували рівень сформованості теоретичного аналізу та внутрішнього плану дій у молодших школярів.

Підводячи підсумки вивчення динаміки розвитку розумових операцій в період молодшого шкільного віку можна сказати, що:

1. У період молодшого шкільного віку найбільшою сформованістю характеризується функція встановлення логічних і категоріальних зв'язків (порівняно з іншими функціями).
2. Первинне формування логічного типу мислення (перехід від конкретно-ситуаційного до абстрактно-логічного мислення) розвинене в молодших

школярів на необхідному рівні, що підтверджується значним підвищенням успішності виконання завдань, спрямованих на встановлення логічних і категоріальних зв'язків між поняттями.

3. Зміна психологічних операцій, тобто перехід від наочних форм мислення до словесно-логічного узагальнення, проявляється в ранньому формуванні розрізнення і більш пізньому формуванні узагальнення, що обумовлює наявність ряду труднощів при порівнянні понять, явищ чи об'єктів упродовж усього періоду молодшого шкільного віку.

Для першокласників є характерними деякі типові труднощі, пов'язані з інтелектуальною обробкою інформації, через які учні не можуть оволодіти більш високим рівнем розвитку розумових операцій через вікові обмеження, а саме: помилкове узагальнення за несуттєвою ознакою; узагальнення за ситуативним критерієм; труднощі в поясненні правильної відповіді; слабкість розвитку операцій аналізу, синтезу; використання конкретних асоціацій; пояснення вибору аналогічного зв'язку описом конкретної ситуації; зведення порівняння до операції узагальнення, яка набуває форми виділення загальних ознак; виконання порівняння через введення предметів до загальної наочної ситуації.

Урахування зазначених вище особливостей розвитку розумових здібностей першокласників стало в нагоді при створенні системи вправ, яка сприятиме розвитку розумових здібностей і надасть можливість педагогам більш ефективно використовувати інтелектуальні можливості кожної дитини.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СИСТЕМА ВПРАВ

«Формування і розвиток розумових здібностей у дітей перших класів»

«Пошук сполучних ланок»

Мета вправи: формування здатності встановлювати зв'язки між предметами та явищами.

Хід роботи: Дітям пропонується два предмети (наприклад, «лопата» й «автомобіль»). Необхідно назвати два предмети, що є «перехідним містком» між заданими. «Перехідні» предмети повинні мати чіткий логічний зв'язок з

обома названими предметами (наприклад, «екскаватор» – схожий з «лопатою» за функціями, а з «автомобілем» входить в одну групу – транспортні засоби). Допускається використання і двох-трьох сполучних ланок (наприклад, «лопата» – «тачка» – «причіп» – «автомобіль»).

Особлива увага звертається на чітке обґрунтування й розкриття змісту кожної зв'язки між сусідніми елементами ланцюжка. Перемагає той, хто знайшов найбільшу кількість чітко аргументованих варіантів рішень.

«Назви правильно предмети»

Мета вправи: навчити дітей класифікувати предмети за їх призначенням.

Хід роботи: Вимовляється узагальнювальне слово, а діти по черзі називають один відповідний предмет. Наприклад: Овочі – картопля, морква, цибуля тощо. Меблі – ліжка, диван, стілець, стіл... Дерева – клен, липа, дуб, ялина... (Транспорт, взуття, фрукти, одяг, іграшки.)

«Опиши друга»

Мета вправи: розвиток пам'яті.

Хід роботи: Діти об'єднуються в пари. Одна дитина дивиться на іншу, запам'ятовує її зовнішній вигляд, повертається до неї спиною і називає колір її волосся, очей, одягу. Потім діти міняються ролями.

«Форми»

Мета вправи: розвиток сприймання форм.

Хід роботи: Дітям роздають геометричні фігури (кожному окремо). Кожна дитина повинна назвати більше предметів, схожих за формою на цю фігуру, наприклад:

Прямокутник – шафа, телевізор, книжка, тумбочка...

Овал – люстерко, батон, обличчя, людина...

Коло – тарілка, м'яч, годинник, паляниця, сонце...

Квадрат – вікно, будинок тощо.

«Чим був раніше?»

Мета вправи: розвивати вміння дітей класифікувати предмети.

Хід роботи: Психолог називає предмет (тварину, рослину), а діти повинні назвати, чим (ким) він був раніше:

курка – яйцем; кінь – лошам; корова – телям; риба – ікринкою;
яблуня – зернинкою; хліб – борошном;

«У магазині дзеркал»

Мета вправи: розвиток спостережливості, уваги, пам'яті. Створення позитивного емоційного тла. Формування почуття впевненості, а також вміння підкорятися вимогам іншої людини.

Хід роботи: Психолог (а потім і дитина) показує рухи, які після нього точно повинні повторювати всі гравці.

Інструкція: «Зараз я розповім вам історію про мавпочку. Уявіть собі, що ви потрапили до магазину, де стоїть багато великих дзеркал. Туди ввійшов чоловік, на плечі в якого сиділа мавпочка. Вона побачила себе в дзеркалах і подумала, що це інші мавпочки, та почала їх дратувати. У відповідь ті точно копіювали її гримаси.

Мавпочка показала їм кулака, – і мавпочки із дзеркал також показали кулаки. Вона тупнула лапою, – і всі мавпочки так само. Щоб не робила мавпочка – ті, із дзеркал, точно повторювали її рухи. Починаємо гру. Я буду мавпочкою, а ви – її віддзеркаленнями».

«Знайди два однакових предмети»

Мета вправи: розвиток мислення, обсягу уваги, сприйняття форми, величини, спостережливості, формування уміння порівнювати, аналізувати.

Обладнання: малюнок із зображенням п'яти та більше предметів із яких два предмети однакові; заточені прості олівці.

Хід роботи: Дитині пропонуються:

а) картка із зображенням п'яти предметів, серед яких є два однакових; потрібно їх знайти, показати й пояснити, у чому подібність цих двох;

б) картка із зображенням предметів і зразка; необхідно знайти предмет, подібний до зразка, показати його й пояснити, у чому схожість;

в) картка із зображенням більше п'яти предметів, із яких треба утворити однакові пари, показати їх чи з'єднати лініями простим олівцем, і пояснити, у чому подібність кожної пари.

Завдання: а) «Подивися уважно на цю картку і знайди серед усіх намальованих предметів два однакові. Покажи ці предмети й поясни, у чому їхня схожість. Починай роботу». б) «Подивися, на цій картці зображені предмети. Кожному з них можна знайти пару. З'єднай лініями кожен отриману пару (два однакові предмети) і поясни, у чому їхня схожість. Починай роботу».

«Вітрина магазину»

Мета вправи: розвиток обсягу уваги та спостережливості.

Обладнання: картка із зображенням вітрини магазину.

Хід роботи: Дитині необхідно знайти (не рахуючи) коробку з найбільшою кількістю цукерок і пояснити свій вибір.

Інструкція: «Подивися, на цій картці зображена вітрина магазину, у якій щойно надійшли у продаж, а їх поклали в прозорі коробки різної величини. Мама сказала своєму сину: «Можеш вибрати будь-яку коробку».

Хлопчик захотів ту коробку, де най більше цукерок. Ти повинен допомогти хлопчику знайти коробку, яка вміщує найбільшу їх кількість. Поясни свій вибір. Якими способами можна перевірити правильність вибору? (Можна порахувати.) Уважно подивися ще раз на картку, подумай і скажи, чому на перший погляд здається, що в коробках – різна кількість цукерок.

Висновки і перспективи наукових пошуків. У дослідженні проаналізовано матеріал щодо особливостей розвитку розумових здібностей першокласників, проведено дослідження розумових здібностей першокласників та розроблено систему вправ на підвищення рівня розумових здібностей.

За результатами дослідження рівня розумових здібностей: високий рівень розумових здібностей має 30% учнів, достатній – 40%, середній – 20%, низький – 10% учнів.

Ці результати ми зіставили з даними про навчальну діяльність першокласників і виявили зв'язок між ними: учні з високим рівнем розвитку розумових здібностей мають високу гнучкість мислення, здатність у стислі строки працювати з різноманітним матеріалом; чітко виділяють основне в змісті, зіставляти цифри, знаки тощо, виконують усі завдання підряд.

Учням із середнім рівнем розвитку розумових здібностей чергування різноманітних типів завдань ускладнювало їх розв'язання. Таким дітям важко змінювати обраний спосіб роботи, вони не здатні змінювати процес своїх міркувань, переключатися з одного виду діяльності на інший, їхні інтелектуальні процеси малорухливі, темп роботи - уповільнений. Вони виконують тільки ті завдання, які для них є легкими і швидко розв'язуються.

Для підвищення рівня розумових здібностей ми розробили систему вправ, до якої увійшли:

- вправи, спрямовані на розвиток мовлення і формування пізнавальної активності;
- вправи, що удосконалюють уміння виділяти істотні й головні ознаки предметів, чи явищ;
- вправи, що формують у дітей уміння порівнювати, зіставляти, узагальнювати, класифікувати за різними ознаками;
- вправи, спрямовані на формування уміння виділяти слова, що означають предмет, дію, ознаку.

Запропонована нами система вправ може використовуватись в навчальній діяльності першокласників для підвищення рівня їхніх розумових здібностей.

Під час розвитку розумових здібностей відбувається накопичення певного фонду знань: термінології, символів, імен, назв, дат, понять, існуючих між ними зв'язків і залежностей, відображених у правилах, законах, закономірностях, формулах.

Література

1. Костюк Г.С. Вікова психологія. Київ : Рад. школа, 1976. 268 с.
2. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 206 с.
3. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ: Видавничий дім „Слово”, 2016. 248 с.
4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 № 2145-VIII / Законодавство про освіту. www.pedrada.com.ua. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu> (дата звернення: 14.12.2019).
5. Шатирко Л.О. Експериментальна традиція психології навчання в Україні. Київ : Видавничий дім „Слово”, 2017. 325 с.

References

1. Kostyuk, G.S. (1976). *Vikova psikhologiyis [Age psychology]*. Kyiv : Rad. shkola. 268 p. [in Ukrainian].
2. Maksimenko, S.D. (2017). *Genetichna psikhologiya uchinnya lyudini [Genetic psychology of human learning]*. Kyiv : Vidavnichiy Dim «Slovo». 206 p. [in Ukrainian].
3. Pirozhenko, T.O., Soloviova L.I., et al. (2016). *Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti [Child's valuable orientation in the adult world]*. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv : Vidavnichiy Dim «Slovo». 248 p. [in Ukrainian].
4. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05 veresnia 2017. № 2145-VIII [On Education: The Law of Ukraine of September 5, 2017 № 2145-VIII]. (2017, 5 September). www.pedrada.com.ua. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu> [in Ukrainian].
5. Shatirko, L.O. (2017). *Eksperimentalna traditciya psikhologii navchannya v Ukraini [Experimental tradition of psychology of education in Ukraine]*. Kyiv : Vidavnichiy Dim «Slovo». 325 p. [in Ukrainian].